

DEN NYA OMSÄTTNINGSSKATTEN

Av fil. dr HENRIK ÅKERLUND

I EN ARTIKEL i föregående häfte har direktör Uno Murray utförligt skildrat uppkomsten av den finansiella krissituation, som just nu aktualiserats av regeringens förslag om införandet av en ny omsättnings-skatt i detaljhandeln m. m. I förberedelserna till denna aktualisering har ingått att visa svenska folket den förmenta ogenomförbarheten av tillräckliga besparingar i statsbudgeten. Besparingsutredningen har tillika fått tjäna syftet att framkalla oenighet i det borgerliga lägret om möjliga sparområden. Det kan inte sägas annat än att regeringen i första rondan haft en icke obetydlig taktisk framgång. Vi har, som Murray säger, »råkat in i ett tvångsläge», eller kanske riktigare sagt manövrerats in däri. Regeringen har inte varit sen att handla, och förslaget till ny omsättningsskatt ligger nu på riksdagens bord.

Sådant som läget utvecklats sig, har tankegångarna på vissa håll i näringslivet, enligt vad Murray uppger, närmat sig uppfattningen, att omsen kanske ändå borde accepteras för att undvika en underbalansering av driftsbudgeten. På omskrivet håll är man nämligen

rädd dels för att statens låneanspråk skall stänga kapitalmarknaden för näringslivet dels också för kompensationskrav på lönesidan m. m., vilka näringslivet icke skulle orka med i nuvarande internationella konkurrensläge.

Till denna såvitt man kan förstå korrekta kartläggning av situationen har Murray knutit några politiska bedömanden och skisserat vissa framtidsperspektiv. Med hänsyn till att det fulla innehållet i regeringspropositionen inte var känt, när ovannämnda artikel nedskrevs, har det syntts motiverat att komplettera densamma med ytterligare några synpunkter. Dessa är givetvis författarens egna, som denne ensam svarar för.

Vad som nu förefaller vara en trängande uppgift, särskilt med tanke på osäkerheten i näringslivets ekonomisk-politiska bedömning och splittringen i det borgerliga lägret, är att åtminstone söka ge en skiss till en framkomlig alternativ linje.

Vad alla här berörda parter därvid bör utgå från är utgifternas centrala roll i sammanhanget. Ännu för några år sedan var det

över huvud taget inte möjligt att ens tala om statsutgifterna. I dag går det, även om det ibland verkar yrvaket.

Ingen har tydligare understrukt utgifternas plats i bilden än just meningsmotståndaren, hr Sträng själv. Han säger i omspropositionen s. 64 så här: »I detta sammanhang vill jag också beröra den invändningen mot en omsättningsskatt, att den skulle framkalla i stället för motverka inflation. Jag åsyftar då inte bara det enkla påpekandet, som i och för sig är obestriddigt, att skatten i första omgången innebär en prishöjning, alltså levnadskostnadsstegring. Den begränsning av stegringen i allmänhetens realinkomster, som denna prishöjning innebär, har man emellertid bestämt sig för i och med beslutet om de utgifter, som skatten skall täcka. Det är därför nu endast frågan om sätet för att genomföra den.»

När man m. a. o. beslöt sig för utgifterna, beslöt man sig för att begränsa sin realinkomststegring genom prishöjning. Skatten är bara ett sätt att genomföra denna. Det låter sig sägas. Men den väsentliga invändningen mot detta resonemang är bara den, att, när riksdagen beslöt utgifterna, fick den aldrig på grundval av lika konkreta förslag diskutera skattehöjningarna. Detta är icke en anmärkning, som hänför sig enbart till vårriksdagen 1959. Det är ett utmärkande drag för hela efterkrigstidens ekonomiska politik, att utgifterna be-

slutas *före* valen, skatterna genomdrivs *efter*. I realiteten ett och samma beslut delas upp i två hälfter och presenteras på två skilda tidpunkter. Resultatet kan inte förvåna.

Hr Strängs resonemang visar tydligt meningslösheten i att diskutera en alternativ ekonomisk linje, om inte denna skulle sätta statsutgifterna i centrum. I annat fall skulle ju alternativet bara kunna gå ut på andra skatteformer, t. ex. nya punktskatter, höjda tullar, höjd direkt beskattning etc. eller större upplåning. De som klarast ser detta är kommunisterna, som applåderar varje utgiftsökning och utifrån sina utgångspunkter konsekvent yrkar på höjda förmögenhets- och inkomstskatter etc. En borgerlig samhällssyn däremot, som ändå principiellt vill medge människorna en inte alltför ringa ekonomisk frihetssfär och självbestämmanderätt, måste uppmärksamma utgifterna. Protester mot skatteförslagen, när dessa kommer, får eljest en tråkig bismak av kverulans.

Att i ett akut krisläge yrka på besparingar för att undgå en obehaglig skatt är naturligtvis i och för sig riktigt men ger intryck av en viss hjälplöshet och ger ingen varaktigt hållbar grund för ett ekonomiskt alternativ. Ett sådant måste även på längre sikt konsekvent och beslutsamt hävda en utgiftspolitik, som öppnar möjlighet till lägre skatter och därefter är försiktig med nya åtaganden. Härav följer,

att ett parti som högern inte, utan att hemfalla till opportunism, kan godta en engångsanpassning uppåt av utgifterna = skatterna varje gång majoriteten beslutat en sådan. Men partiet kan bli försatt i ett tvångsläge, såsom nyss sagts, och ha att formulera sin politik utifrån detta. Det betyder således, att det kan vara tvunget till temporära avsteg från sin linje. Det väsentliga är blott, att det därvid är fråga om något temporärt.

Med detta resonemang är det i det nu aktuella läget, med av socialdemokraterna beslutade utgifter, för högerens vidkommande endast fråga om att klara av en utgiftspuckel i tiden. Partiet är oförhindrat, att, om det får politisk möjlighet därtill, riva upp de socialdemokratiska utgiftsbeslut, som åberopas som motiv för införandet av omsättningsskatten. Det har följaktligen i detta läge ingen anledning att utforma sitt alternativ annorlunda än som ett temporärt arrangemang i avvaktan på att folket-suveränen slutgiltigt avgör frågan om omsättningsskattens vara eller inte vara.

Det har genom besparingsutredningen och det i propositionen framlagda materialet gjorts sannolikt, att det finns ett hål i statsfinanserna, som svårigen kan täppas omedelbart genom utgiftsbe-gränsningar. Utan s. k. inkomstförstärkning skattevägen måste i så fall lånevägen anlitas. Det är den enda möjligheten. Många hesiterar säkerligen inför denna tanke, och

det på mycket goda grunder. Det är nämligen en stor risk förenad därmed. Risken är den, att, om det skulle lyckas att låna upp erforderliga belopp, skulle all disciplin i fråga om utgifterna litet längre fram vara bortblåst. Den risken är uppenbar med socialdemokraterna vid makten. För dem är det sak samma — lån eller skatter — utgiftsexpansionen kommer att fortsätta. Men som ett alternativ till den socialistiska politiken är det nödvändigt på grund av utgiftssituationen att taga risken. Det är hos de borgerligt sinnade människorna det i sista hand ligger att göra klart för sig, om de även på längre sikt vill visa den erforderliga disciplinen. Är de beredda därtill, behöver risken inte vara stor. Utgiftspuckeln kan då klaras.

Näringslivet tvekar inför lånetanken med hänsyn till sina egna lånebehov. Dess farhågor förefaller dock överdrivna. För det första skulle det vara fråga om en strängt temporär ökning av statsupplåningen. För det andra saknar näringslivet inte rörelsefrihet av brist på kapital i nuläget. I varje fall inte de större företagen. Insättarbehållningarna i affärsbankerna har t. ex. bara på ett enda år gått upp med 2,5 à 3 miljarder kronor. Det är de små företagen, som kan ha svårt med kapitalet. Men det är också de, som kommer att få svårast med omsättningsskatten.

Ett bestämt villkor för att anlita lånevägen måste vara omläggning

av den nuvarande statsskuldförvaltningen efter moderna riktlinjer, såsom dessa tillämpas i andra länder, främst i Förenta staterna. Problemet med stor statsupplåning och stora statsskulder är inte unikt för vårt land. Det finns i ännu högre grad på andra håll. En konstruktiv penningpolitik syftande till att skapa marknader för statens och andras penninglån är just det man gått in för i dessa länder, medan man här i vårt land absolut inte insett betydelsen av marknader, där hundratusentals investerare kan köpa och sälja statspapper m. m. och behålla dem efter eget skön. Och det är ju det sistnämnda, som är det viktiga, att få investerarna att behålla obligationerna. Omläggning påfordras också av den likviditetsreglerande kreditpolitiken, som stelnat i formerna, liksom nuvarande amatörmässigt bedrivna räntepolitik.

Det är mycket förståeligt, om läsaren nu skulle fråga, om en politik av detta slag verkligen skulle gå. Svaret till detta är blott, att det är på detta sätt politiken drivs i nyssnämnda länder, och där går det — kanske inte alltid gnisselfritt men i alla fall med betydande framgång. Tekniskt är detta upplåningsproblem på intet sätt olösligt. Det går att bemästra över en rimlig tidsperiod.

Låt vara att det går tekniskt, men går det också politiskt? Svaret får bli, att det alltid är så, när det gäller en oppositionspolitik, att den

måste formuleras utifrån antagandet, att politiska förutsättningar kan skapas. Man måste också arbeta för att skapa dem. I detta arbete fordras obetingat ett betydande mått av tro på de egna idéernas bärkraft. Tvivlet — uttalat eller outtalat — är det värsta hindret för ett effektivt politiskt arbete. Att få nej av sina meningsmotståndare är däremot bara en sporre till nya krafttag. Det behövs alltså även en alternativ politisk handlingslinje. Hur en skiss till en sådan skulle kunna se ut just nu, skall därför beröras.

Det får än en gång erinras om och betonas, att oppositionen på gammalt känt manér blivit inmanövrerad i ett tvångsläge. Regeringskris ligger vidare inom möjlighetens ram, och denna möjlighet har antytts från regeringens sida. Således har även socialdemokraterna hamnat i ett tvångsläge. Det kan då synas rimligt att söka utvägar ut ur detta, och härför återstår endast att vända sig till folket. Omsen skulle alltså underställas folket i allmän folkomröstning. En plädering härför skulle kunna lyda så här:

Folket har i val efter val fått sig presenterat löften om penningbidrag och favörer av alla de slag och helt naturligt tackat ja. Det har heller aldrig blivit tillfrågat, om det velat betala härför utan förespeg-lats, att alltid någon annan skulle stå för kostnaderna utan redovisning för vem denne andre var. Det

har emellertid nu sagts från regeringens sida, att utgifter och skatter egentligen endast är två sidor av samma sak. Varför då inte också fråga folket om betalningen?

I pensionfrågan tillfrågades folket t. o. m. två gånger, i en folkomröstning och i ett extraval, och kostnadsfrågan fick en mycket undanskymd plats i diskussionen. Förslaget om ny oms åter är det hittills största skattekravet i fredstid i vårt land, och det rör sig om väsentligt större belopp än kostnaderna för tilläggs pensioneringen. Därtill kommer, att skatten kan bli inkörsport till nya stora skatteuttag och har därför principiell betydelse. Det rör sig i detta fall m. a. o. om en fråga av tillräcklig vikt för en folkomröstning.

Det har ibland gjorts gällande, att finansiella frågor lämpligen inte bör göras till föremål för folkomröstning av hänsyn till folkets påstådda oförmåga att förstå dem. Detta torde dock vara en grov underskattning av folket. Svenska folket är inte så dumt, som politikerna tror. Schweizarna, världens finansiellt kanske klokaste folk, röstar om finansfrågor varje år som den naturligaste sak i världen. Vi i vårt land behöver säkerligen inte vara sämre. En modern tid, som skaffat sig sådana tekniskt fullkomnade resurser som vår, borde också kunna använda sig av moderna medel för att utan större omständigheter och tidsutdräkt skapa snabbkontakt mellan regering och folk i

en viktig fråga i en trängd situation. Det är ju dessutom en fråga, som angår alla och envar, därför att alla träffas av omsättningsskatten mer eller mindre.

Vad skulle vara att säga om resultatet av en eventuell folkomröstning? Svaret är väl det, att skulle det bli ett ja till skatten, vore det för oppositionen endast att acceptera. Blev det ett nej, måste andra utvägar sökas till lösning av den statsfinansiella krisen, och sådana finns. I bägge fallen komme frågan om omsen att bli direkt avgjord och kunna avföras från dagordningen.

En riksdagsbehandling löper däremot stora risker att framkalla en utdragen kris utan att klara statsfinanserna. Om omsen fälls, blir det kanske regeringskris eller expeditionsmistär utan möjlighet att handla eller nyval och därefter val igen 1960 på hösten. Vinner socialdemokraterna valet, återkommer omsförslaget, och omsen blir efter myckna födslovändor genomförd. Går omsen igenom i riksdagen nu och socialdemokraterna vinner valet 1960, är frågan avgjord. Det är på detta de satsar, men med fruktansvärt dåliga odds. Men förlorar de valet 1960, ligger bollen hos den borgerliga oppositionen. Kan denna då stillatigande behålla omsen trots folkviljans utslag, när valet kanske vunnits på frågan om besparingar och lägre skatter? Att omsen är avskydd inom stora delar av borgerligheten, är säkert.

Spekulationerna kring detta ämne kan naturligtvis drivas längre, men de är av ringa intresse. Ett är dock säkert, att perspektiven är olustiga — för socialdemokraterna genom att omsen kan spela över majoriteten i de gemensamma voteringarna till de borgerliga — och för de borgerliga genom att de kan tvingas överta en oms, som de inte vill ha och ändå få svårt att avskaffa den i ett statsfinansiellt krisläge. Olustiga är också utsikterna till en utdragen kris, som endast kan vara till gagn för kommunisternas undermineringsarbete. Deras hittills framförda proposer visar, att de tänker vara med och driva spelet.